

САФОНЧИК ОКСАНА ІВАНІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права,
доктор юридичних наук, професор*

**ЩОДО ПИТАННЯ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ ШЛЮБНИХ
ПРАВОВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Норми сімейного права регулюють зв'язки між подружжям, дітьми тощо, тобто регулюють відносини людей, зокрема тих, що перебувають у шлюбі. Відносини людей, оформлені в установленому законом порядку, слід уважати шлюбом. Саме з моменту реєстрації шлюбу жінка отримує статус дружини і чоловік – статус чоловіка з правами й обов'язками, що звідси випливають, які вони регулюють у рамках конкретних правовідносин.

Аналізуючи підстави виникнення і припинення шлюбних правовідносин, необхідно розглянути ситуації, коли чоловік і жінка тривалий час проживають разом, фактично створюють сім'ю, але свого союзу не реєструють. Таке тривале співжиття чоловіка і жінки називається фактичними шлюбними стосунками. Із зазначеного питання в СК України спостерігаються суттєві розбіжності. Стаття 21 СК України встановлює, що проживання однією сім'єю чоловіка і жінки без шлюбу не є підставою для виникнення в них прав і обов'язків подружжя. Однак кодекс містить низку статей (наприклад, ст.ст. 74, 91), які закріплюють такі самі майнові права для осіб, що перебувають у фактичних шлюбних стосунках, як і для подружжя (право спільної сумісної власності на майно, право на утримання) [2].

Шлюб є основою сім'ї. Тому, на думку деяких авторів, доцільно визнати шосту ознаку шлюбу: мету створення сім'ї. І хоч на практиці часто зустрічалися випадки укладення шлюбу без створення сім'ї, сімейне законодавство такі шлюби визнавало недійсними за мотивом їх фіктивності.

На жаль, у нашому законодавстві на сьогоднішній день немає повністю сформульованого визначення шлюбу. Частина 1 ст. 21 СК України говорить про шлюб як про сімейний союз чоловіка і жінки, зареєстрований в органі реєстрації актів цивільного стану. Наведене вище визначення не містить у собі деяких важливих ознак, які притаманні шлюбу: 1) немає вказівки на наявність вільної згоди чоловіка і жінки (ч. 1 ст. 51 Конституції України); 2) у визначенні не сказано про принцип одношлюбності (ст. 25 СК України), немає вказівки про моногамність; 3) не зазначено, що подружжя мають рівні права й обов'язки (ст. 51 Конституції України) [1]; 4) не йдеться про правові наслідки шлюбу, оскільки відповідно до ст. 36 СК України шлюб – підстава для виникнення прав і обов'язків подружжя [2].

Шлюб становить собою складне соціальне явище. Втім, він має і юридичний аспект, у зв'язку з чим складає предмет досліджень правової науки. Незважаючи на зусилля вчених роз'яснити правову природу шлюбу, це питання ще не знайшло свого однозначного вирішення.

Шлюб як союз чоловіка і жінки, що має соціальне значення, визначає правове становище дітей, народжених у цьому союзі, майнові відносини між подружжям та їхні спадкові права. Щодо цих прав шлюб є юридичним фактом, однак укладення такого союзу залежить від волі майбутнього подружжя і є юридичним правочином.

СК України у ст. 21 дає визначення шлюбу як сімейного союзу чоловіка і жінки, який зареєстрований у державному органі РАЦС. Крім того, певна норма закріплена й Конституцією України (ч. 1 ст. 51). Звідси шлюб, у правовому аспекті, регулює відносини між чоловіком і жінкою щодо створення сім'ї, адже саме сім'я є головним інститутом сучасного суспільства.

У сучасному правничому світі деякі вчені країн ЄС наголошують на тому, що шлюбні відносини можуть виникати й між особами однієї статі, які можуть укласти шлюб як партнери. Пояснюють вони це тим, що шлюб – це союз між двома особами, які мають бажання створити сім'ю та разом виховувати дитину [6, С. 30-34].

А от українське сімейне законодавство не дозволяє укладення шлюбу між одностатевими партнерами, бо закріплює основні ознаки шлюбу: це союз саме жінки і чоловіка, тобто осіб різної статі; це сімейний союз, який припускає спільне проживання, ведення спільного побуту, наявність взаємних прав і обов'язків (ч. 2 ст. 3 СК України); це рівноправний союз між чоловіком і жінкою, який зареєстрований в органі РАЦС та укладається на невизначений строк [2]. Разом з тим, на сімейні правовідносини саме між жінками та чоловіками звертається увага й в Національній стратегії у сфері прав людини на 2021 – 2023 роки, де жодного слова не йдеться про сімейні одностатеві стосунки [5].

Звідси випливає, що при проживанні жінки і чоловіка однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу в них не виникає прав і обов'язків подружжя, хоч сімейний союз існує. Не змінює цього становища навіть і той факт, що вони укладають певний шлюбний обряд за звичаями тієї чи іншої народності або шлюбний релігійний обряд (вінчання). Хоч у випадках, передбачених законом, шлюбу, що укладений за релігійним обрядом, надається юридичне значення. Це стосується шлюбів, які укладені за релігійними обрядами до створення або відновлення державних органів РАЦС (ч. ч. 2, 3 ст. 21 СК України) [2].

У Конституції України передбачено право на особисту свободу, яке дає підстави стверджувати, що кожна людина має право сама обирати форму створення сім'ї (перебування в зареєстрованому шлюбі або перебування у фактичних шлюбних відносинах) [1]. Саме п. 2 ст. 3 СК України закріплює це конституційне право чоловіка і жінки, а ст. 5 СК України гарантує, що «ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією». Таким чином, незалежно від підстав створення сім'ї правовий статус її учасників поставлений в однакову правову площину.

З урахуванням викладеного визначається, що підставами виникнення шлюбних правовідносин є: 1) зареєстрований шлюб; 2) відносини, подібні до шлюбних (фактичні шлюбні відносини); 3) відносини, подібні до шлюбних (релігійний шлюб). У свою чергу, цивільне партнерство слід розглядати як підстави виникнення цивільних правовідносин, направлених на створення відносин, подібних до сімейних.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право. 2016. 82 с.
2. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45–46. Ст. 356.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
5. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 року № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>
6. Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права: матер. всеукр. кругл. столу (м. Одеса, 26.05.2017 рік). За заг. ред. д.ю.н., проф.. Є.О. Харитоновна. Одеса: Фенікс, 2017. 76 с. (С. 30 – 34).

Ключові слова: шлюбні правовідносини, шлюб, сімейне законодавство, підстави виникнення шлюбних правовідносин.

Ключевые слова: брачные правоотношения, брак, семейное законодательство, основания возникновения брачных правоотношений.

Key words: marital relations, marriage, family law, the grounds for marital relations.

ШИШКА РОМАН БОГДАНОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових
дисциплін Київського інституту інтелектуальної власності та права,
професор, доктор юридичних наук*

ЩОДО САНКЦІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Загальновідомо, що правова норма складається із трьох елементів, в тому числі й санкції. Винятком є норма-дефініція, яка такої не має. Такий підхід є загально прийнятим в доктрині теорії права і стосується й норм цивільного права. Проте в ЦК України [3] санкції не передбачені. Навіть якщо негативні наслідки в останньому за одне і те ж саме порушення можуть проявлятися по різному: на галузевому рівні, при субсидіарному застосуванні норм права, як